

DEYİMLER VE ATASÖZLERİ ÇEVİRİSİ ELEŞTİRİSİNDE ÇEVİRİLEBİLİRLİK VE ÇEVİRİLEMEZLİK: "TARİKAT-İ AŞK" ÖRNEĞİ

ZEYNEP GÜLZAR *

Öz

Dil bir milletin en önemli sosyolojik varlığıdır. Her dilin başka bir dilden birçok farklı kültürel özellikleri söz konusudur. Buna ek olarak, din, coğrafi konum, siyasi ideoloji ve toplumsal sınıf gibi faktörlerin de farklılık göstermesi bir milletin dünyaya bakışını ve millî kimliğini yansıtan atasözlerinin doğru bir şekilde çevrilmesine engel teşkil eder. Oysaki dilin ve kültürün bir parçası olarak atasözleri ve deyimleri tercüme etme yöntemleri iletişimde önemli bir rol oynar, fakat bazen çeviride doğru olmayan yöntemlerin kullanılması nedeniyle bazı kültürel yansımalar ihmal edilmektedir. Bu çalışmada da Elif Şafak'ın *Aşk* romanından ve mütercimnin *Tarikat-i Aşk* adını verdiği çevirisinden seçilen atasözleri ve deyim örnekleri karşılaştırılarak mütercimnin yapmış olduğu aktarım kusurları ve sebepleri açıklanacaktır. Bu doğrultuda Türkçe ve Farsçanın farklı kültürlere ve dilsel özelliklere ait olmasından dolayı çalışmaya konu olan çevirideki bazı deyimlerin ve atasözlerinin çevrilebilirliği ve çevrilemezliği, çevirideki sorunlar ve söz konusu sorunun çözümü için sağlanan çözüm veya öneriler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevrilebilirlik, Çevrilemezlik, Deyimler ve Atasözleri, Elif Şafak.

* ZEYNEP GÜLZAR, Öğretim Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Persian Language and Literature E-mail: abdigolzar@yahoo.com.tr, Orcid ID:0000-0003-1623-6504, (Makale Geliş Tarihi: 03.05.2021/Kabul Tarihi: 28.07.2021).

ABSTRACT

The language is the most important sociological wealth of every nation. Every language has different cultural differences with other languages. In addition to it, religion, geographical location, political ideology and social class are factors that are elements of the differences and reveal the worldview and national identity of nations that create problem when translating idioms and proverbs. Proverbs and idioms as inseparable parts of language and culture play an important role when translating them; sometimes avoiding correct methods of translation, some cultural elements are neglected. In this research, the idioms and proverbs that are collected from the novel *Love* written by Elif Shafak and its Persian translation of Akram Ghaffarvand under the name of *The Path of Love* will be compared purposively and of the problems will be provided. In this regard, the different cultural and lingual aspects and specifications of Turkish and Persian and their translatability and untranslatability will be studied I line with translation problems and solving the same problems will be given by some suggestion and solutions.

Keywords: Translatability, Untranslatability, Idioms and Proverbs, Elif Shafak.

چکیده

زبان مهمترین گنجینه جامعه شناختی هر ملتی است. هر زبان دارای ویژگی های فرهنگی مختلفی نسبت به زبان های دیگر است. علاوه بر این تفاوت، عناصری مانند دین، موقعیت جغرافیایی، ایدئولوژی سیاسی و طبقه اجتماعی مانعی در برابر ترجمه صحیح ضرب المثلها و اصطلاحاتی است که دیدگاه یک ملت را نسبت به جهان و هویت ملی منعکس می کند. در حالی که ضرب المثلها و اصطلاحات به عنوان جز جدایی ناپذیر یک زبان و فرهنگ هنگام ترجمه نقش مهمی دارند اما گاهی اوقات به دلیل استفاده از روشهای ناصحیح ترجمه، برخی عناصر فرهنگی نادیده گرفته می شوند. بنابراین، مترجم باید ارتباط بین فرهنگها را در ترجمه ضرب المثلها و اصطلاحها برقرار کند و نباید از جنبه های فرهنگی ترجمه غافل شود. در این تحقیق اصطلاحات و ضرب المثلهای جمع آوری شده از رمان عشق نوشته الف شفق با ترجمه فارسی اکرم غفاروند با نام طریقت عشق به صورت هدفمند مقایسه شده و مشکلات موجود ارائه

خواهد شد. در این راستا به دلیل دارا بودن ساختار متفاوت زبانی و فرهنگی ترکی و فارسی به ترجمه‌پذیری، ترجمه‌ناپذیری و مشکلات موجود در ترجمه اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های موجود در کتاب مذکور اشاره شده و راه‌حل یا پیشنهادی ارائه خواهد گردید.

کلید واژه ها: ترجمه‌پذیری، ترجمه‌ناپذیری، اصطلاحات و ضرب‌المثل‌ها، الف شفقت.

GİRİŞ

Çeviri uzun zamandan beri insanlar arasında iletişim kurmak ve mevcut ilişkileri genişletmek için bir bağlam olarak kabul edilmektedir. Yirminci yüzyılın başlarında Avrupa'da siyasi, ekonomik ve askeri güçlerin ortaya çıkmasıyla birlikte çeviri kullanımına ve devamında çeviriyle ilgili çalışmalara yönelik tutumlar da değişti. Siyasi ve ticari ilişkilerin artması, ayrıca Avrupa'da Sanayi Devrimi'nden kaynaklanan etkileşim ve iletişimdeki artış, çeviriyi, sadece çevirmenleri ve yazarları ilgilendiren felsefe ve edebiyat alanından çıkarıp bilimsel, teknik, politik ve ekonomik metinler gibi uygulamalı metinler alanına soktu. Çeşitli metinleri tercüme etme ihtiyacının artması, beraberinde profesyonel mütercim yetiştirmenin önemini de arttırdı. Öyleki bu dönemde ilk defa mütercimlerin çeviriyle ilgili sorunlara ilişkin görüşleri ve bunları çözmede kullanılan yöntemler, akademide mütercim eğitimi adı altında belirlendi. Bilindiği üzere çeviri ve çeviri bilimleri tarih boyunca psikoloji, felsefe, dilbilim, edebiyat ve kültür gibi çeşitli alanlardan etkilenmiş ve her alanın çeviriye karşı tutumuna bağlı olarak, çeviri için farklı tanımlar yaratılmıştır. N. Berrin Aksoy, Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi adlı eserinde, yazın metnin oluşturduğu bu ortama, yazarın belli bir etki uyandırmak amacıyla, kendi sözcük seçimi ve deneyimi doğrultusunda katacakları olduğunu söylemektedir. B. Aksoy bunun anlatım biçimini etkilediğini dile getirmekte ve ilgili bazı çeviri sorunlarına dikkat çekmektedir. Aksoy bu çeviri sorunlarını i. estetik dil kullanımı, ii. dilbilimsel ve kültürel kavramlar, iii. tarihsel ve yazınsal üslup farklılıklar gibi ilgili sorun kümelerine ayırmıştır (2002: 83).

Ḥaqqânî, Nazarhâ ve Nazariyehâ-yi Tercüme kitabında Wilson'ın çeviriyi şöyle tanımladığını ifade eder: "çeviri 'metin işleme' ve 'metni yenisinden yazma' anlamına gelir. Çünkü mütercim metnin içeriğini daha iyi anlamak

için, önce onu analiz eder, ardından bir sonraki adımda içeriği hedef metin biçiminde ifade eder. Buna göre çeviri iki aşamadan oluşur: 'metni anlama' ve 'yeniden üretme'. Metni anlamak kaynak metnin içeriğini analiz etmeye bağlıdır. Yeniden üretme aşamasında, kaynak metin, hedef dil formatında yeniden yazılırken, çeviri, okuyucu ve çevrilmiş metin arasında iletişime izin verecek şekilde yapılmalıdır" (2007: 58).

Hakḫânî, Jaeger'ın ise çeviriyi şu şekilde tanımladığını aktarır: "*çevirinin temeli ve özü, okuyucu ile metin arasındaki bağlantıyı sağlamaktır. Orijinal metin ve çevirisi birbiriyle ilişkili olmalıdır, böylece hedef dil okuyucusu, kaynak dil okuyucusunun orijinal metinle kurduğu çeviriyle aynı bağlantıyı kurar. Çeviri, temel olarak, hedef dildeki metnin üretimine yol açan bir dilbilimsel süreçtir" (2007: 58).*

Reiss, çeviri kalitesiyle ilgili konularda önemli etkisi olan şöyle bir çeviri tanımı sunmuştur: Çeviri, kaynak metnin hedef dildeki anlatımıdır, böylece kaynak metne karşılık gelen bir metnin yeniden oluşturulmasıdır (1971: 89).

Yukarıdaki tanımlardan, çevirinin, dil alanına ek olarak, çeşitli bilimlerde de özel bir yeri ve önemi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, dilin, kültürün ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul edersek, mütercim de, iki dilli olmasının yanı sıra çift kültürlü de olması gerekir. Zira bir yabancı dilin kelime bilgisini ve dil bilgisini bilmek ve anlamak iyi bir mütercim olmak için yeterli değildir, ikisini köprülemeye çalışmadan önce kişinin kendi kültürünü ve kaynak dilin kültürünü iyi bilmesi gerekir. O halde, iki dilli olmanın yanı sıra mütercim çift kültürlü de olmalıdır. Yani mütercim, her iki kültüre de aşina olmalıdır. İran'da ve Farsça konuşulan bazı ülkelerde de Türkçeden Farsçaya tercümelemin elli yılı aşkın bir geçmişi söz konusudur. Elbette başlarda daha çok Türk edebiyatında edebi değere sahip eserlerin tercümesi göze çarpmaktadır. Fakat bir dönemden sonra genel halka ve topluma hitap eden eserler de revaç kazandı. Elif Şafak'ın *Aşk* romanı, 2009 yılının Mart ayında eş zamanlı olarak İngilizce ve Türkçe basımıyla Türkiye'nin en kısa zamanda en çok satanlar rekorunu kırdı. Defalarca yenilenen baskısıyla Türkiye'de en çok satan romanlardan biri oldu. Bu romanda, Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî'den yansıyan ışık halesinin aydınlığıyla aşk konusuna değinilmiştir. *Aşk* romanında hikâye, Amerikalı Yahudi bir ev hanımı ile Amsterdam'da yaşayan modern görünümlü bir dervişin aşkıyla başlar. *Aşk*

romanı Rûmî Şems hikâyesinin yeni bir oluşumudur. Eser, iki farklı zamanda paralel bir şekilde iç içe iki farklı hikâyenin bir roman kalıbında anlatılabildiği bir formdan istifade eden aşikâre bir romandır. Bahsi geçen roman, kırklı yaşların eşiğinde Ella adlı Amerikalı bir kadının dilinden ve günümüz hikâyeciliği kalıbında Mevlânâ ile Şems arasındaki ilişkinin bir nevi yeniden anlatımıdır. Onların hikâyesi, Mevlânâ ile Şems-i Tebrîzî arasındaki manevi aşkı anlatan tarihi bir süreçte cereyan eder. Hikâye, on üçüncü yüzyılda geçer ve Şems-i Tebrîzî adlı mistik bir sufi ile mistisizmin en büyük şairi olan Mevlânâ arasındaki ilham verici bir ilişkiyi anlatır. Hikâyenin sonunda Mevlânâ Şems'e olan bağlılığından dolayı değişir ve bu aşk Meşnevi'yi yazmak için bir ilham olur. *Aşk* romanında en çok dikkat çeken husus, bakış açısının değişim şeklidir. Yazar bu kitapta, birinci ve üçüncü şahıs bakış açısını kullanmış ve bu farklı bakış açıları konuyu daha da ilginç kılmıştır. Bu eser basılmasından kısa bir zaman sonra farklı mütercimler tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir. İlk Farsça çevirisi (1390 hş./ 2011) yılında Ekrem Gaffârvend tarafından, *Tarîkat-i 'İşk* adıyla yapılmıştır. Bu kitapta yazar aynı *Meşnevî-i Ma'nevî*'de olduğu gibi onun her bölümüne B harfi ile başlamıştır. Romanın ilk mütercimi Ekrem Gaffârvend de buna sadık kalarak her bölümüne B harfi ile başlamıştır. Ancak kaynak eserin sayfa sayısı 419 iken, eserin Farsça çevirisinin sayfa sayısı 393tür, dolayısıyla tercüme de çıkarma gibi bazı kusurlarla birlikte atasözü ve deyimlerin çevirisinde de eşdeğerlik sağlanamamıştır. Bu eserde çok sayıda deyim ve atasözlerine yer verilmiş ancak tercümesinde kimi zaman birebir tercüme yapılmış kimi zaman ise eşdeğer anlam verilememiştir. Bu nedenle bu makalede yapılan yanlış kelime seçimlerini tespit ederek daha sağlıklı tercüme yapılması sağlandı, ayrıca deyim ve atasözlerinin hedef dilde de anlaşılır olması için eşdeğer cümleler ve kalıplar kullanıldı.

1. Deyimler ve Atasözleri

Deyimler ve atasözleri, folklorun diğer çeşitleri gibi milletin tarihini, dünya görüşünü, hayat tarzını, toplumun inanç ve itikadını yansıtan, paha biçilmez değerlerdir. Bunlar bizim yazıda ve konuşmada sıkça başvurduğumuz ifadelerdir. Saraçbaşı *Örneklî ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğünde* Türk dilinde üç türlü kalıplaşmış söz olduğunu söylüyor: atasözleri; deyimler, dualar, ilençler, sövgüler, bilmeceler, tekerlemeler (1978: 7). Sabahat Emir, *Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğünde* deyimini şöyle anlatmaktadır: "*Deyim, birden fazla kelimenin meydana getirdiği*

anlamdır. Bir hükmün ifadesi, his veya özel bir fikrin tercümesidir. En belirli özellikleri, bir şey veya bir olayın tasviridir. Deyimler kökleşmiş, kalıplaşmış bir durum aldıklarından kullanışlarında dikkatli olmak gerekir. Çünkü ufak bir karıştırma anlamı başkalaştırır. Eğer bütün deyimlerin hikâyeleri bilinirse anlamları bütün incelikleriyle kavranmış olur” (Emir, 1977: 7). Ömer Asım Aksoy’un da belirttiği gibi; “Atasözleri ve deyimler sosyoloji, psikoloji, eğitim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor gibi birçok konuyu ilgilendiren ve birçok yönden inceleme konusu edilmeye değer olan ulusal varlıklar olup deyiş güzelliği, ifade gücü, kavram zenginliği açısından çok önemli dil yapılarıdır” (1988: s. 13). “Deyimler asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimedenden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır” (Elçin, 1986: s. 642). Doğanay’a göre deyim: “Bir yahut daha fazla kelimelerle bir şeyi, durumu bir takım edebî sanatlardan da yararlanılarak tasvir eden, belirten ve anlatımı güzel- leştiren, çoğu kendi anlamları dışında kullanılan kalıplaşmış sözlere deyim denir” (1971: s. 5).

Yani bir toplumun dil vasıtasıyla kültürünü en açık şekilde yansıtan unsurlardan biri sözlü veya yerel edebiyatın bir parçası olan atasözleri veya deyimlerdir ve bunlar bir ulusun tarihinin, kültürünün, düşüncesinin, inançlarının, karakterinin, ilişkilerinin ve uygarlığının bir aynasıdır. “Atasözleri, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış sözlerdir. Bu nedenle atasözleri kitaplarda toplanmasalar bile ağızdan ağıza geçerek yüzyıllarca bir ulusun dilinde yaşamaya devam eder” (Harîrçî, 1989). Deyimler ve atasözleriyle ilgili bilgi veren kaynakların hepsinde, bunların az sözle çok şey anlatma özelliğinden söz edilir. “Edebi eserlerde olsun, gündelik hayatta olsun atasözleri ile ortaya konulan anlatım, daha bir güç ve renk kazanmaktadır” (Karadağ, 2004: s. 252). Bu tanım ve açıklamalara göre, atasözleri resmi olarak çeşitli şekillerde görünse de çoğu, eğitim amaçlı bir deneyimin aktarımı olarak üretilen dilsel ve kültürel değerlerdir. Büyüksaraç’ın da dediği gibi “Anonim olan atasözleri ve deyimler; halkın ortak fikirlerini yansıtarak bizlere öğüt vermiş, duygu ve düşüncelerimize tercüman olmuş, ayrıca önemini ve yerini koruyarak geçmişten günümüze ulaşmış ve dilimizi zenginleştirmiştir.” (Yalçın, Büyüksaraç, 2016: s.819).

1.1. Deyimlerin Çeviri Problemleri

Kaynak metin ile çeviri arasında var olduğu ileri sürülen eksikliğin giderilmesi, kaynak metnin bıraktığı izlerin takip edilmesi çabasıdır. Aslında her dilin başka bir dilden birçok farklı kültürel özellikleri söz konusudur. Buna ek olarak, din, coğrafi konum, siyasi ideoloji ve toplumsal sınıf gibi faktörlerin de farklılık göstermesi deyimlerin doğru bir şekilde çevrilmesi noktasında engel teşkil eder.

Mehmet İli deyimlerin çevrilmesinde karşılaştığımız sorunları şöyle özetlemektedir: “Diller aynı anlamı nakletmek için bile farklı ifadelere sahiptir. Örneğin, herhangi bir ifade bir dilin konuşucusu için somut ve anlaşılır olmakla birlikte bir başka dilin konuşucusu için anlaşılmasız hatta saçma olabilir. Bu her dilin kendi kültürüne özgü öğelere sahip olmasından ve bu öğelerinde başka bir dilde karşılığının bulunamayacağından kaynaklanır. Aynı zamanda sosyal yapı, coğrafi konum, din, ideoloji, hatta sosyal sınıf dili gibi farklılıklar bir dilden başka bir dile deyimlerin çevirisi ve anlaşılması sürecini zorlaştıran nedenlerdir. Çeviri kültürler arası bir etkinlik olduğu için çevirinin içindeki bilgiyi alan hedef dilin etkilenmesi kaçınılmazdır. Çeviri sürecinin içine dâhil olan çevirmen her zaman işinin güçlüğü ve hassasiyetinin farkına varmayabilir. Edebi çeviride deyimlerin çevirisi zor bir meseledir ve bu durum bazen kültürel farklılıklardan kaynaklanabilir.” (2015: s. 120)

“Her dilin kültürüne yerleşmiş olan ve değişik bir biçimde yapılaşan bu anlatım biçimlerinin bir dilden diğer bir dile aktarılması sanıldığı kadar kolay değildir. Deyimler gibi atasözleri de bütün dillerde görülen kalıplaşmış sözlerdir. Bu bakımdan deyimleri çevirirken sözcüklerden yola çıkarak değil de ilgili dilin kültüründe söz konusu deyim nasıl ifade edildiğini araştırmak gerekir” (Aktaş, 1996: s. 109).

Aksi takdirde deyim ve atasözleri birebir tercüme maruz kalır ve bu da söz konusu deyim ve atasözlerinin ait olduğu kültürün tam anlamıyla yansıtılmasına engel teşkil eder. Ğaffârvend’in tercümesinde deyimler genellikle birebir tercüme olunmuştur. Bu durum, çevirmenin hedef dilin kültürüne vakıf olmadığının göstergesidir. Öykü, roman ve edebi makale çevirileri incelenirken şu sorulara olumlu cevap veriyorsa o tercüme başarılı bir tercüme olarak kabul edilebilir:

Asıl metindeki anlam verilmiş midir?

Mütercim kaynak dile olduğu kadar hedef dile de hâkim midir?

Atasözleri ve deyimler, folklorik unsurlar doğru şekilde aktarılmış mıdır?

Çünkü “çeviri, sadece orijinal metnin anlamını değil, aynı zamanda o metnin içerdiği söz sanatlarının, üslubunun ve ritmik unsurlarının da aktarmasını sağlayan bir süreçtir” (Aktaş, 1996: s. 32).

1.2. Atasözlerinin Çeviri Problemleri

Atasözleri, kültürün sözlü taşıyıcılarıdır. “Parmak izi” diyebileceğimiz, kendine has özellikleri olan atasözleri üzerine bugüne kadar çok sayıda tanımlama ve araştırma yapılmıştır. (Düşmez, 2014: s. 6). Türkçe Sözlük, atasözünü şöyle tanımlamaktadır: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel” (2011, s. 180). Yaptığı değerli çalışmalarla ülkemizde “atasözü” denilince akla gelen ilk isim olan Ö. A. Aksoy’a göre “Atasözü: Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış şekilleri bulunan öz sözlerdir” (1962, s. 140).

Soykut’a göre, “atasözleri, yüzyıllar boyunca yaşanan veya karşılaşılan, görülmüş sayısız ve birbirinden farklı olayları değerlendiren, onları ayrı ayrı klişeler hâlinde sınıflandıran, sonunda dedelerden torunlarına intikal eden özlü sözlerdir” (1974: s. 34). Ayrıca atasözü hikmet, gerçeklik, ahlak ve geleneksel görüşleri metaforik, sabit ve akılda kalıcı bir biçimde birleştiren ve nesilden nesile aktarılan kısa ve herkesçe bilinen bir cümledir (Mieder, 2004).

Doğan Aksan ise atasözlerini “Bir dilin sözcüğü içinde yer alan atasözleri, bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir” (2006, s. 33) şeklinde açıklamıştır.

Ali Püsküllüoğlu da atasözlerini “ataların uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünme ya da öğüt veren ve kalıplaşmış bir biçimi olan kamuca benimsenmiş kısa, özlü sözlerdir” (1995, s. 7) şeklinde tanımlamıştır.

Nurettin Albayrak ise atasözlerini “atalarımızın yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ya da yargı şeklinde nakleden, doğrulukları kesinlik kazanmış anonim, kısa ve özlü sözlerdir” (2009, s. 3) şeklinde dile getirmiştir.

Atasözleri, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bir milletin parmak izidir. Millî olan bu ifadeler, kültür tarihi hazinemizin oldukça değerli parçalarıdır. “Millî duyuların, sosyal yaşayışların ve toplumsal değerlerin bir sonucu olarak ortaya çıkarılan atasözleri ve deyimler toplumun duyular, yaşayış tarzlarına uygun olarak milletlere özgüdür, millîdir” (İlhan, 2007, s. 762)

Dil ürünlerinden olan atasözlerinde de kültürün yansımasını görmekteyiz. M. Özezen’in de belirttiği gibi atasözlerindeki eşdeğerlikler bu dili kullanan insanların kültürel özelliklerinin ve düşünce biçimlerinin ortaya konulmasındaki en önemli yardımcılarından biridir (2005, s. 403).

Baker. M. *In other words: A course book on translation* kitabında anlattığı gibi “Deyimler ve atasözleri kelimesi kelimesine tercüme edilemez; Daha ziyade, kaynak dilin okuyucularına aynı anlamı ve etkiyi iletmek için eşdeğer kavramları hedef dile çevirmek gerekir” (Baker, 1992). Bazı durumlarda da Mütercim atasözünün örtülü anlamını yanlış anlayıp hedef dilde uygun bir eşdeğer bulmakta zorlanabilir. Atasözlerinin birebir tercümeyle maruz kalmaması ve kaynak dilde olduğu anlamı iyi bir biçimde vermek adına Beekman ve Callow *Translating the Word of God: With Scripture and Topical Indexes* adlı kitaplarında atasözlerini kaynak dilden hedef dile çevirmek için üç yol önerir:

1. Hedef dilde atasözüne eşdeğer bulup onun yerine yazmak,
2. Atasözünün anlamını kavramsal olarak ifade etmek,
3. Ana kelimeyi kullanarak, tırnak içinde açıklama yapmak. (1974, s. 139)

Ancak Ğaffârvend deyimlerde olduğu gibi atasözlerinde de genellikle birebir tercüme yöntemin kullanmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması için çevirisi yapılan *Aşk* romanından ve mütercim *Tarikat-i Aşk* adını verdiği çevirisinden seçilen atasözleri ve deyim örnekleri karşılaştırılarak mütercim yapmış olduğu aktarım kusurları ve bu kusurların sebepleri açıklanacaktır:

E. Şafak

Kırk fırın ekmek yemeye yolladım kendimi. (Aşk, s.35, prg.1)

E. Ğaffârvend

در پی خوردن چهل تنور نان رفتم. (TA, s.31, prg.3)

'... fırın ekmek yemek' 'bir duruma erişmek için pek çok emek vermesi, çalışması gerekir' anlamında bir sözdür. Ğaffârvend bu deyimini birebir tercüme ederek "در پی خوردن چهل تنور نان رفتم" cümlesiyle Farsçaya aktarmıştır. Ancak Farsçada böyle bir deyim yoktur. Hâlbuki yazarın bu deyimden kastı "dünyayı tanımak ve deneyim kazanmak için daha çok çalışmaktır." Farsçada "kırk fırın ekmek yemek" deyimine karşılık aşağıdaki deyimler kullanılmaktadır:

برای تشخیص راه از چاه به راه افتادن - برای پاره کردن چند پیراهن بیشتر به راه افتادن.

Cümlelerin doğru çevirisi için önerimiz şöyledir:

برای تشخیص راه از چاه به راه افتادم.

E. Şafak

Nehir alışkındır karmaşaya, deli dolu akışa. Zaten çağlamak için bahane arar ya, hızlı yaşar, çabuk taşar. Atılan taşı içine alır; benimser, sindirir ve sonra da unuttur kolaylıkla. (Aşk, s.11, prg.3)

E. Ğaffârvend

رود به بی نظمی و جریان تند و دیوانه‌وار عادت دارد. در واقع برای طغیان به دنبال بهانه‌ای است. به تندی می خروشد و به آسانی سیلاب می شود. سنگی را که پرتاب کنی به درون می کشد. نگاهی به آن می‌اندازد، هضمش می کند و به فراموشی‌اش می‌سپارد. (TA, s.7, prg.1)

Deyimleri doğru çevirmek için, bir mütercimmin her iki dilde de deyimlerin özelliklerini bilmesi gerekir. Bir atasözünü çevirirken, çevirmen bazı temel sorunların üstesinden gelebilmelidir. Bu sorunlardan ilki, hedef dilde uygun bir eşdeğer kelime olmamasıdır. İkinci olarak, hedef dildeki metin, kaynak dilden farklı olabilir. Bu durumda, deyimlerin birebir karşılığı verilmelidir ya da ona eş değer bir deyim kullanılmalıdır. Hedef dildeki deyimlerin kaynak dilde birebir karşılığı yoksa mütercimmin doğru kelimeleri kullanması ve deyimini gerçek anlamı ile aktarması çok zor olacaktır.

'Hızlı yaşamak' 'eğlenceye aşırı düşkün olarak yaşamak' anlamında bir deyimdir. Farsçada bu deyime karşılık birebir bir anlam yoktur. Cümleye göre farklı yerlerde farklı şekillerde yazılabilir. Örneğin:

Sizce de hayatı çok hızlı yaşamıyor muyuz?

آیا بهتر نیست از شتاب زندگی بکاهیم؟

Elbette hızlı yaşamayı yavaşlatmaktan kastedilen, tembel yaşamak değildir.

البته منظور از کاستن سرعت و هیجان زندگی، تنبلی نیست.

Ġaffârvend de Türkçede bu deyimi karşılayan bir kalıpla deyime en yakın anlamı vermeye çalışmıştır.

E. Şafak

"Anne niye gülüyorsun, sen hiç mi âşık olmadın?" diye laf çarptı Jeannette.

(Aşk, s.22, prg.8)

E. Ġaffârvend

"مادر برای چه می خندی؟ تو هیچ عاشق نشدی؟" ژانت این جمله را مانند تیری به سمت الا پرتاب کرد.

(TA, s.18, prg.3)

'Laf çarpmak' Türkçe deyim sözlüklerinde "üstü kapalı bir biçimde karşısındakine bir şeyler ima etmek" şeklinde açıklanan 'laf çakmak' deyimi ile eş anlamdadır. Ġaffârvend söz konusu deyimden karşılığını bulmak yerine Jeannett'in cümlesine 'bu sözü Ella'ya bir ok gibi fırlattı' anlamı yükleyerek tercüme etmiştir. Örnekte verilen "Laf çarpmak" deyimini Farsçada "با طعنه و کنایه حرف زدن" (kinayeli konuşmak) şeklinde kullanılır. Dolayısıyla cümlenin aşağıdaki şekliyle aktarılması daha uygun olurdu:

ژانت با طعنه گفت: مادر چرا می خندی؟ مگر تو اصلاً عاشق نشدی؟

E. Şafak

Ella midesinin ortasına koca bir taş gelip oturmuş gibi kalakaldı. Demek böyle görüyordu onu öz kızı? (Aşk, s. 23, prg. 6)

E. Ğaffârvend

الا كه گویی تیری به قلبش خورده باشد، بی حرکت ماند. یعنی حتی دختر خودش او را چنین می دید.

(TA, s.19, prg.1)

Ne Türk Dil Kurumu Sözlükleri- Deyimler ve Atasözleri sözlüğünde ne de Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler (Eyuboğlu, 1973) kitabında “midesinin ortasına taş oturmuş” ve benzeri bir deyimle rastlanmadı. Yazar, Türk Dil Kurumu Sözlüklerinde de olduğu gibi “bir şeye çok üzölmek” anlamına gelen ‘içi burkulmak’ “çok şaşırıp ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilememek, sesini çıkaramaz olmak” anlamına gelen ‘taş kesilmek’ veyahut “şaşkınlıkla, hayretle bakmak” anlamına gelen ‘gözleri fal taşı gibi açılmak’ deyimlerinden birini kullanabilirdi. Ğaffârvend var olan cümleye en yakın anlamı vermeye çalışmış ve böylece birebir çeviriden kaçınmıştır.

E. Şafak

“Elbette öyle. Söylediklerimi unut, ne olur. Rapor teslim tarihinden önce masanda olur” diye kestirip attı Ella. (Aşk, s. 28, prg. 5)

E. Ğaffârvend

الا به شكلی قاطع گفت: البته كه چنین است. لطفا حرفهایم را فراموش كن. گزارش قبل از موعد مقرر روی میزت خواهد بود. (TA, s. 23, prg. 2)

‘kestirip atmak’ ayrıntılı düşünmeden kesin yargıya varmak” demektir. Ğaffârvend, çevirisinde ilgili deyimini bir hâl, durum zarfına dönüştürerek “به شكلی قاطع” (kararlı bir şekilde) terkibiyle karşılamaya çalışmıştır. Bu cümle için önerimiz şöyledir:

الا بدون آنكه به عواقب كار فكر كند، گفت: ...

E. Şafak

Benim işim belliydi: Öldürmek. Üzümü yer, başım sormazdım. (Aşk, s.41, prg.2)

E. Ğaffârvend

کار من معلوم بود: کشتن. انگور را می خوردم و از باغش هیچ نمی پرسیدم. (TA, s.37, prg.1)

'üzümünü ye de bağıni sorma' 'yararlandığın şeyin nereden geldiğini araştırma' anlamında kullanılan bir sözdür. Ğaffârvend Türkçede olan "üzümünü ye, bağıni sorma" atasözünü birebir tercüme etmiştir. Söz konusu atasözüne karşılık Farsçada "به بهشت و دوزخش کاری نداشتن" ve "به گناه و ثوابش کاری نداشتن" deyimleri bulunmaktadır ve mütercim de eş anlamı bir atasözü yazabilirdi.

E. Şafak

Nice kez ihtar ettik ama bir kulağından girdi, diğerinden çıktı. Hatta aklını başına toplamak bir kenara, daha da azdı, azitti. Bize başka çare bırakmadı." (Aşk, s.43, prg.3)

E. Ğaffârvend

بارها اخطار کرده ایم، اما توجهی نکرده. حتی جری تر و گمراه تر شده. چاره دیگری برایمان نگذاشته. (TA, s.39, prg.2)

'bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak' söylenen söze önem vermemek' anlamında bir atasözüdür. Ğaffârvend atasözünü tercüme etmemiş ve metinden çıkarmıştır. Aslında buna karşılık Farsçada "یک گوش دیگرش دروازه" kullanımı söz konusudur ve mütercim bu kullanımdan istifade edebilirdi.

E. Şafak

"Bak evlat! Armut dibine, düşer. Her çocuk ebeveynine çeker, anladın mı? Sen de öylesin" dedi babam. "Bizler gibi sıradan bir insan olduğumu neden bir türlü kabullenmezsin?" (Aşk, s.61, prg.4)

E. Ğaffârvend

یک روز پدرم به من گفت: «ببین فرزندم گلابی زیر درخت خودش می افتد. هر بچه ای شبیه والدینش می شود، فهمیدی؟ تو هم همینطور. چرا نمی توانی بپذیری که یک فرد معمولی چون ما هستی؟! (TA, s.57, prg.2)

'armut dibine düşer' "bir kimse önce yakınlarına yararlı olur" anlamında kullanılan bir sözdür ve Farsçada bu anlamda "از کوزه همان تراود" atasözleri "تره به تخمش می رود" ve "از خم سرکه سرکه پالاید"، "که در اوست" kullanılır. Ğaffârvend bu ifadenin anlamı üzerinde yoğunlaşmayarak ya da bu ifadenin bir atasözü olduğunun farkına varmayarak Farsça karşılığını verme çabasına girmemiş, 'armut dibine düşer' atasözünü Farsçaya birebir aktarmıştır. Farsçada "گلایی زیر درخت خودش می افتد" diye bir atasözü ya da deyim bulunmamaktadır.

E. Şafak

Ağzında gümüş kaşıkla doğmuş, saygın zümrelerde büyümüş, en iyi âlimlerce eğitilmiş, hep sevilmiş, hep şımartılmış, hep hürmet görmüştü. (Aşk, s.142, prg.3)

E. Ğaffârvend

با قاشق های نقره غذا خورده، از محضر بهترین علما درس آموخته و همیشه از احترام و عزت برخوردار بوده است. (TA, s.132, prg.1)

"Ağzında gümüş kaşıkla doğmuş" atasözüne ne *Türk Dil Kurumu Sözlükleri- Deyimler ve Atasözleri* sözlüğünde ne de *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler* (Eyuboğlu, 1973) kitabında rastlanmadı. Fakat halk arasında bu deyim, bahtıyla ikbaliyle doğan kişi için kullanılır. Ğaffârvend cümlelerin özetini yazmış ve bu deyimini yanlış çevirerek (gümüş kaşıklarla yemek yemiş), şeklinde aktarmıştır. Cümlelerin doğru çevirisi için önerimiz şöyledir:

از همان اول خوش شانس به دنیا آمده، در بین افراد متشخص بزرگ شده، از محضر بهترین علماء درس آموخته، همیشه مورد مهر قرار گرفته، نازش کشیده شده و مورد احترام قرار گرفته است.

E. Şafak

Bırakın kâfirler, münkirler, münafiklar tepenize çıksınlar, suratınıza tükürsünler! Aman siz hep alttan alın, yumuşak başlı olun. Bırakın ocağımıza incir ağacı diksinler!

(Aşk, s.238, prg.3)

E. Ğaffârvend

بگذارید کافران، منافقین و منکران روی سرتان بنشینند و در صورتتان تف بیندازند
 اما شما مدام چشم پوشی کنید. ملایم باشد بگذارید در اجاقتان ریشه انجیر بکارند! (TA,
 s.221, prg.1)

“alttan almak” ‘sert konuşan bir kimseye yumuşak bir dil kullanmak, aşığıdan almak’ anlamında bir deyimdir. Deyimin bu anlamdaki Farsça karşılığı “کوتاه آمدن” deymiyle karşılanır. Ğaffârvend bu Türkçe deyim anlamını, Farsçada ‘görmezden gelmek’ anlamında kullanılan “چشم پوشی کردن” deymi ile karşılamıştır. Cümlelerin devamında gelen ‘ocağına incir (veya darı) dikmek (veya ekmek) ‘birinin evini barkını dağıtmak’ anlamında bir deyimdir. Ğaffârvend yine bu deymi Farsçaya birebir aktarmıştır ve herhangi bir anlam taşımamaktadır. Mütercim bu ifadelerin birer deyim olabileceğini dikkate almadığından bu deyimlerin ne anlamda kullanıldığı konusunda muhtemelen Türkçe kaynaklara da müracaat etmeyerek ilgili deyimleri anlamsız bir biçimde Farsçaya tercüme etmiştir. Cümlelerin doğru çevirisi için önerimiz şöyledir:

بگذارید کافران، منکران، منافقان روی سرتان بنشینند، به صورتتان تف کنند! اما
 شما همیشه کوتاه بیایید، متواضع باشید. اجازه دهید خانه خرابتان کنند!

E. Şafak

“O günü bana hatırlatma. Senin yüzünden linç edilecektim. Herkesi bana karşı kıskırttın. Sen bu kerhanenin gediklisi değil miydin? *Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu!*” dedim.

(Aşk, s.241, prg.1)

E. Ğaffârvend

گفتم: «آن روز را به یادم نیاور. کم مانده بود به خاطر تو سنگسار شوم. همه را بر
 من شوراندی. مگر تو مشتری پر و پا قرص اینجا نبودی؟ این چگونه پرهیزی است؟ این
 چه آش شلم شوربایی است؟!» (TA, s.250, prg.1)

‘Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu!’, ‘sözleri ve davranışları birbirini tutmuyor, çelişiyor’ anlamında kullanılan bir sözdür. Farsçada bu an-

lamda "با دست پس می‌زنه، با پا پیش می‌کشه!" atasözü kullanılır. Cümlelerin doğru çevirisi için önerimiz şöyledir:

آن روز را به خاطرم نیاور. کم مانده بود تکه پاره‌ام کنند. همه را علیه من تحریک کردی. مگر تو مشتری دائمی این جا نبودی؟ چیه؟! چرا با دست پس می‌زنی، با پا پیش می‌کشی؟

E. Şafak

"Efendim, bizi gördünüz. Korkunç insanlar sayılmayız, öyle değil mi? Tamam, sütten çıkmış ak kaşık değiliz ama bu kadar hor görülmeyi hak ediyor muyuz? Şayet haddimizi bilip kimseyi incitmezsek, şarap içmenin nesi günah?" (Aşk, s.300, prg.4)

E. Ğaffârvend

«سرورم! ما را دیدید، انسان های ترسناکی به حساب نمی‌آییم مگر نه؟ البته همچون قاشقی که از شیر بیرون آمده، سفید نیستیم اما آیا مستحق این همه اهانتیم؟ اگر حدودمان را بدانیم و به کسی آزار نرسانیم، شراب خوردن چه گناهی دارد؟» (TA, s.282, prg.1)

'sütten çıkmış ak kaşık gibi olmak' 'temiz, saf olmak' demektir. Bu deyimın birebir çevirisi Farsçada anlamsızdır. Ğaffârvend ona karşılık Farsçada bir deyim bulamadığından dolayı birebir tercüme etmiş ve böylelikle cümle akışı bozulmuştur. Bu tür durumlarda en uygun olan yöntem, söz konusu deyimı asıl anlamına en yakın ifadelerle aktarmaktır. Örneğin şu şekilde yazılabilir:

سرورم! ما را که دیدید. آدمهای ترسناکی نیستیم، درسته؟ همچین هم بی‌عیب و نقص نیستیم اما لایق این همه تحقیر هم نیستیم. چرا شراب خوردن باید گناه باشه، اگر حدمان را بدانیم و کسی را اذیت نکنیم!؟

E. Şafak

Sen önce talebelerının önünde amcamı yerin dibine sokup küçük düşür, sonra da kerhaneden namlı bir kaltağın kaçmasına sebep ol! Artık lamı cimi kalmadı. O mendebur herife haddini bildirmek şart oldu. (Aşk, s.324, prg.2)

E. Ğaffârvend

اول عمویم را جلوی طلبه هایش تحقیر و لگدمال کردی و بعد سبب فرار یک روسپی مشهور از روسپی خانه شدی. دیگر لام و جیم نمانده. شرط شد به حریف حد و مرزش را نشان دهم. (TA, s.306, prg.1)

'lâmı cimi yok' 'değişmez, kesin, başka yolu yok' demektir. Bu deyi-min birebir çevirisi Farsçada anlamsızdır. Buna karşılık Farsçada " دیگر " "هیچ بهانه و اعتراضی قبول نیست", "حرفی برای گفتن نمانده" deyimleri kullanılır. Cümlemin doğru çevirisi için önerimiz şöyledir:

تو اول عمویم را جلوی شاگردانش تحقیر کن و آبرویش را ببر، بعدش هم باعث فرار یک هرزه مشهور از روسپی خانه شو! دیگه حرفی برای گفتن نمانده. باید به آن مردک عوضی نشان بدهم که دنیا دست کیه؟

SONUÇ

Tercümede asıl metne sadık kalma ilkesi, tercümelemler arası değerlendirilmenin ilk kıstası ve mütercimmin, yazarın amacını tam olarak aktarmasıdır. Elbette bu iş, hedef ve kaynak dillerdeki yapı farklılıklarının ve kültürel farklılıkların göz ardı edileceği anlamına gelmemelidir. Aksi takdirde bu hususun dikkate alınmaması, mütercimleri birebir çeviri ya da tamamen serbest çeviri tuzağına düşürebilir. Yabancı kültürel unsurları tercüme etmenin en yaygın yöntemlerinde, daha fazla değerlendirilmeyi hak eden, kaynak dil kültürünün bazı gizli köşeleri gözden kaçabilir. Bu durumda çevirinin de diller ve kültürler arasındaki farklılıklardan ötürü gerekli olduğunu, dilin ancak ayrımlar üzerinden anlam ürettiğini ve çevirinin yeni anlamların üretilmesine hizmet eden bir etkinlik olarak algılanması gerektiğini de unutmamak gerekir.

Atasözleri, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış sözlerdir. Bu nedenle atasözleri kitaplarda toplanmasalar bile ağızdan ağıza geçerek yüzyıllarca bir ulusun dilinde yaşamaya devam eder. Ayrıca atasözleri, bilgelik, gerçeklik, ahlak ve geleneksel görüşleri metaforik, sabit ve akılda kalıcı bir biçimde birleştiren ve nesilden nesile aktarılan kısa ve herkesçe bilinen kalıplardır. Daha doğrusu ata-

sözleri, kitlelerin bilgeliğini ve kolektif zekâyı içeren bir kap olarak düşünülebilir. Atasözleri genelleştirilmiş bilgiyi temsil eder.

Ayrıca, bir toplumun kültürünü dilde belirgin ve açık bir şekilde yansıtan ve bir halkın veya milletin düşüncesini, medeniyetini, davranışını, inançlarını ve ilişkilerini temsil eden unsurlar olduğu için bunlardan yola çıkarak etnografik psikoloji hakkında bazı sonuçlara varılabilir.

Deyimler ve Atasözlerinde Çeviri Kusurlarını tespit etmeye yönelik bu çalışmada, çevirisi yapılan *Aşk* romanından ve mütercim *Tarikat-i Aşk* adını verdiği çevirisinden seçilen atasözleri ve deyim örnekleri karşılaştırılarak mütercim Gâffârvend'in deyimler ve atasözlerinin aktarımında yapmış olduğu aktarım kusurları ve bu kusurların sebepleri değerlendirilmiştir. Çevirideki sorunlar ele alınmış olup söz konusu sorunların çözümü için çözüm önerileri sunulmuştur.

Mütercim, deyimler ve atasözlerinin tercümesinde, birçok yerde birebir tercüme yaparak Farsçada olan eş değer karşılıklarını yazmamış ve böylece tercümede kültürel incelikleri göz ardı etmiştir. Oysaki mütercimin, atasözü ve deyim çevirilerinde, kaynak ve hedef dil hâkimiyeti dışında her iki kültürü de yakından tanıması ve kaynak dilin zengin sözlüklerine ve kaynaklarına sahip olması gerekmektedir. Mütercimin bu kaynak eksikliği deyim ve atasözleri aktarımında bariz bir şekilde görülmüştür. Kaynak dildeki atasözü ve deyimler hedef dile zaman zaman kelime kelime aktarılsa da diller arasındaki kültür ya da dil yapısı farklılıkları sebebiyle daha çok farklı şekillerde çevrilmiştir. Bu etken de yazarın mesajının yanlış yorumlanmasına veya iletilmemesine neden olmuştur. Zira mütercim birçok yerde deyimler ve atasözlerini birebir tercüme etmiştir. Bu durum da İranlı okur nezdinde romanın başarısına gölge düşürmüştür.

Sonuç olarak zikredilmesi gereken husus, öykü ve roman çevirisinde mütercimin kaynak ve hedef dile hâkim olmasının yanı sıra asıl metnin yazıldığı dilin kültür, gelenek ve coğrafi konumuna da vakıf olması gerektiğidir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2006). *Türkçenin Sözoarlığı*, 4. Baskı, Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Aksoy, Ö.A. (1988). *Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, C.1.
- Aktaş, T. (1996). *Çeviri İşlerine Genel Bir Bakış*, Ankara: Orsen Matbaacılık.
- Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Baker, M. (1992). *In other words: A course book on translation*. London: Routledge.
- Beekman, J.; Callow, J. (1974) *Translating the Word of God: With Scripture and Topical Indexes*. Zondervan.
- Doğanay, A. (1971), *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Ankara EGE Matbaası.
- Düşmez, Ömer Anıl. (2014). *Türk Atasözlerinde Geçen Hayvan Adlarına Göre Kavram Profilleri (Bölge Ağızlarında Atasözleri Ve Deyimler Adlı Eser Örneğinde)*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova.
- Emir, S. (1977), *Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*, İstanbul.
- Eyuboğlu, E. Kemal. (1973). *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*. İstanbul: [Doğan Kardeş Matbaacılık](#), II. Cilt, 1. Baskı.
- Haqqânî, Nâdir. (2007). *Nazarhâ ve Nazarîyehâ-yi Tercume*. Tahran: İntişârât-i Emîr Kebîr.
- Harîrçî, Fîrûz. (1989). *Amsâl ve Hikem-i 'Arabî*. Tahran: İntişârât-i Danîşgah-i Tahran.
- İlhan, N. (2007). "Atasözleri ve deyimlerimizde beden kelimeleri ve kavram alanları". *Türk Dili Dergisi*, 671, 761-769.
- İli, M., "İngilizce Deyimlerin Türkçeye Çevirisinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, DÜSBED, Yıl 7, S. 14, Ekim 2015, s. 112- 128.
- Karadağ, Metin. (2004). *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*. Ankara: Ürün Yayınları.

- Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Flklore Handbooks, Greenwood Press.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Reiss, C. (1971). "Translation Criticism - The Potentials and Limitations: Categories and Criteria for Translation Quality Assessment". Rhodes, E.F (Trans.) Manchester: St Jerome Publishing.
- Saraçbaşı, M. E. (1978), *Örnekli ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, Eko Matbaası.
- Soykut, Hilmi. (1974). *Türk Atalar Sözü Hazinesi*. İstanbul: Ülker Yayınları.
- Şükrü, Elçin (1986), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı s.623-624.
- Tokmak, A. Naci. (2001). *Telaffuzlu Türkçe- Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü* (فرهنگ امثال و حکم مشترک در ترکی و فارسی). İstanbul: Sîmurg.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. 15 Nisan 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük* (11. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yalçın, Perihan; Büyüksaraç, Zeynep. (2017). "Atasözü ve Deyim Çevirilerinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi". *International Journal of Languages' Education and Teaching*, (S. 5/4), s. 817-829. Doi: 10.18298/ijlet. 2110
- Yüceol Özezen, M. (2005). "Türkiye Türkçesi atasözlerindeki değişkenlerin eşdeğerliliği". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 2, 403-416.